

© Коваль С. В.

поділяються й переважною більшістю сучасних українських дослідників. Показовими в цьому відношенні є наукові розвідки таких видатних українських політологів, як А. Колодій, М. Михальченко, В. Фесенко, І. Курас, В. Базів та ін.

Таким чином, зберігається широка перспектива для власне політологічних досліджень проблем культурного виміру процесу демократизації України. Цей факт відкриває широкий простір для подальших аналітичних розвідок в зазначеному напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Даль Р. Смещающиеся границы демократических правлений / Пер. с англ. Г. Ванштейна / Р. Даль. – Режим доступа к журн.: http://www/gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/dal/sm_gran.php.
2. Эйзенштадт Ш. Парадокс демократических режимов: хрупкость и изменчивость (I) / Ш. Эйзенштадт // Полис. — 2002. — № 2. — С. 67-81.
3. Алмонд Г. А., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии / Г. А. Алмонд, С. Верба // Полис. — 1992. — № 4. — С. 122-135.
4. Рансьер Ж. На краю политического / Пер. с франц. Б. М. Скуратова / Рансьер Ж. — М. : Праксис, 2006. — 240 с.
5. Лэш К. Восстание элит и предательство демократии / Пер. с англ. Дж. Смити, К. Голубович / К. Лэш. — М. : Издательство «Логос», Издательство «Прогресс». 2002. — 224 с.
6. Sedgwick M. Against the Modern World Traditionalism and the Secret Intellectual History of the Twentieth Century / M. Sedgwick. — Oxford, 2004. — 384 p.
7. Kubicek P. Post-communism in Ukraine / P. Kubicek // Democratization. — 2009. — Volume 16. — pp. 323-343.
8. Васильев Л. С. История Востока: В 2 т. Т. 1. / Л. В. Васильев. — М. : Высшая школа, 1994. — 495 с.
9. Баранов Н. А. Современные трансформации демократии: выбор России – Режим доступа к журн.: <http://www.politex.info/content/view/188/30/>
10. Рассадина Т. А. Трансформации традиционных ценностей россиян в постперестроечный период / Т. А. Рассадина // Социс. — 2006. — № 9. — С. 95-101.
11. Фёдорова М. М. Традиционализм как антимодернизм / М. М. Фёдорова // Полис. — 1996. — № 2. — С. 143-161.
12. Мельвиль А. Ю. Опыт теоретико-методологического синтеза структурного и процедурного подходов к демократическим транзитам / А. Ю. Мельвиль // Полис. — 1998. — № 2. — С. 6-39.
13. Пантин И. К. Выбор России: характер перемен и дилеммы будущего / И. К. Пантин // Полис. — 2007. — № 4. — С. 113-136.
14. Чешков М. А. Россия в мировом контексте (глобальная общность человечества) / М. А. Чешков // Мир России. — 1997. — № 1. — С. 107-122.
15. Лисяк-Рудницький І. Україна між Сходом і Заходом // І. Лисяк-Рудницький. Історичні есе. — К. : «Основи», 1994. В 2-х тт. — Т. 1. — 513 с.

Коваль С. В. – магістр соціології, провідний фахівець Лабораторії соціологічних та політичних досліджень Факультету правової політології та соціології НУ „ОЮА”

УДК 316.334.3:321

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НЕУРЯДОВИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ

Стаття присвячена вивченню неурядових громадських організацій, як нових структурних елементів в українському суспільстві. Представлено критерії оцінки ефективності функціонування громадських організацій в Україні. У статті, на підтвердження авторських ідей, представлені результати всеукраїнських соціологічних досліджень відносно розвитку неурядових громадських

організацій.

Ключові слова: неурядові громадські організації, громадянське суспільство, «третій сектор», соціальні організації, соціальні інститути.

Статья посвящена изучению неправительственных общественных организаций, как структурных элементов в украинском обществе. Представлено критерии оценки эффективности функционирования общественных организаций в Украине. В статье на подтверждение авторских идей, представлены результаты всеукраинских социологических исследований относительно развития неправительственных общественных организаций.

Ключевые слова: неправительственные общественные организации, гражданское общество, «третий сектор», социальные организации, социальные институты.

The article is devoted to study of NGOs as new structural elements in the Ukrainian society. The criteria for evaluating effectiveness of public organizations in Ukraine are represented. In the article to verify the copyright of ideas, the results of sociological research concerning national development NGOs are represented.

Keywords: NGOs, civil society, «third sector», social organizations, social institutions.

Умови діяльності неурядових громадських організацій (далі НГО) в Україні сьогодні можна оцінити як прийнятні, але не як сприятливі. Сьогодні громадяни, хоча і зустрічаються з певною складністю та перешкодами, проте все-таки можуть створити різні форми асоціацій. Існує певний рівень свободи у визначенні цілей діяльності НГО і видів діяльності. Рівень державного контролю й тиску на громадські організації сьогодні є незначним.

Неурядові громадські організації — неурядові та добровільні об'єднання громадян на основі спільних інтересів і цілей. Неурядовою громадською організацією являється основане на членстві громадське об'єднання, створене на основі діяльності для захисту інтересів та досягнення спільної мети [2].

Сьогодні масова свідомість українського суспільства не оперує чітко визначеними оціночними критеріями та індикаторами оцінки ефективності неурядових громадських організацій та й громадянського суспільства в цілому. Ми вважаємо, що адекватне уявлення про таку оцінку можна здобути за чотирма основними показниками: кількісний показник громадських організацій в державі; відсоток громадян, який залучений до діяльності громадських організацій; рівень довіри громадян до інститутів громадянського суспільства; ступінь інформованості громадян про діяльність громадських організацій.

Розглядаючи сучасний стан громадянського суспільства в Україні, необхідно брати до уваги рівень розвиненості інститутів громадянського суспільства і тому в даній статті особливу увагу звертаємо на такі інститути громадянського суспільства як недержавні громадські організації, та приведемо критерії згідно з якими можна оцінювати їх ефективність.

Сьогодні в Україні маємо парадоксальну ситуацію. Вона полягає в тому, що якщо на Заході говорять про рівень розвитку громадянського суспільства в тій чи іншій країні, то в Україні ми все ще доводимо, а взагалі чи існує воно в нас.

Потрібно зазначити, що громадянське суспільство в Україні є, але рівень розвитку його дуже низький. Виникає питання, а як виміряти рівень розвитку громадянського суспільства, які є критерії оцінювання розвинутості і функціональності «третього сектору»?

Першим критерієм виступить кількісний показник чисельності громадських організацій. На сучасному етапі кількість неурядових організацій в країнах Східної Європи швидко зростає, що спонукає експертів до дослідження феномену "громадянське суспільство", особливо на рівні неурядових організацій. Згідно з даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб підприємців України кількість громадських організацій, зареєстрованих Державним комітетом статистики України, сягнула 60 479 . Молодіжних громадських організацій – 6747. Всеукраїнських організацій легалізовано близько 2,5 тисяч, місцевих громадських організацій - 40,5 тисяч. Що стосується організацій з міжнародним та всеукраїнським статусом, в Україні діє 2 838 об'єднань громадян, що були легалізовані Міністерством юстиції України (дані представлені станом на квітень 2009 року) [1].

До прикладу, за даними Головного статистичного управління кількість НГО в Польщі протягом останніх 20 років постійно збільшується. У IV кварталі 2008 року було зареєстровано 67 343 організації (58 237 асоціацій та 9106 фондів) [8]. Як бачимо, за кількістю зареєстрованих НГО, Україні займає, чи не перші позиції в Європі. Але внаслідок цього виникає питання, так чому ж в

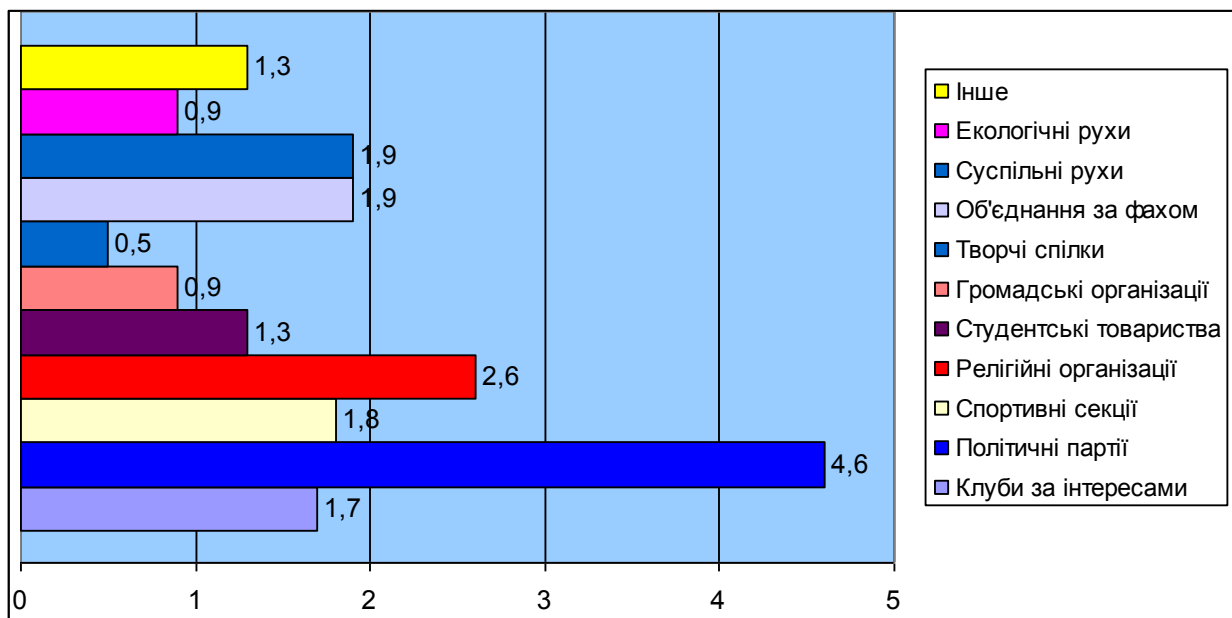
Україні «третій сектор» знаходиться на початковому рівні розвитку? І що б відповіді на це питання потрібно навести наступний критерій.

Для порівняння – навіть у такій невеликій пострадянській країні, як Естонія (населення 1,3 млн чол.) діє 25 тисяч громадських організацій [4].

Другим критерієм виступає – відсоток громадян, які беруть участь у сфері «третього сектору», частина населення, яка є членами різноманітних благодійних та громадських організації, фондів, ініціативних груп. За даними Центру політичних та економічних досліджень О. Разумкова 11,6% опитаних респондентів відзначають, що вони залучені до активної громадської діяльності у складі громадських організацій, ініціативних груп та волонтерства, серед них 2% молоді [6].

Також нами був проведений вторинний аналіз даних ступеня залученості громадян до громадських організацій. Відразу можна зазначити, що він є нижчим, ніж показник довіри громадян України до громадських об'єднань, є показником рівня безпосередньої участі громадян у їх діяльності. За даними соціологічного моніторингу «Українське суспільство (1992 - 2006 рр.)», здійсненого Інститутом соціології Національної Академії наук України у 2006 р., на запитання «Членом якої з громадських або політичних організацій Ви є?» 83,6% опитаних відповіли: «Не належу до жодної з громадських, політичних організацій чи рухів». Тобто, загалом членством у громадських або політичних організаціях охоплено лише 16,3% опитаних. З-поміж тих, хто позитивно відповів на це питання, відповіді розподілилися таким чином: 1,7% є членами клубів за інтересами; 4,6% - політичних партій; 2,6% - релігійних організацій та церковних громад; 1,9% - об'єднань за фахом; 1,8% - спортивних клубів та товариств; 1,3% - студентських товариств та молодіжних організацій; 0,8% - суспільно-політичних рухів; 0,9% - екологічних рухів; 0,9% - громадських організацій, фондів, асоціацій; 0,5% - творчих спілок (Графік 1) [5, с. 12].

Саме низька громадянська активність населення призводить до того, що у нас громадянське суспільство, при великій кількості громадських організації знаходиться на початковій стадії становлення. Це можна пояснити нашою спадщиною, що залишилася від комуністичної тоталітарної системи, що в свою чергу призвело до відсутності традицій. У нашій країні у громадян відсутня здатність до самоорганізації. Винятком є Майдан 2004 року і протестні акції пов'язані з прийняттям Податкового кодексу.

Графік 1. Ступінь залучення громадян до громадських об'єднань

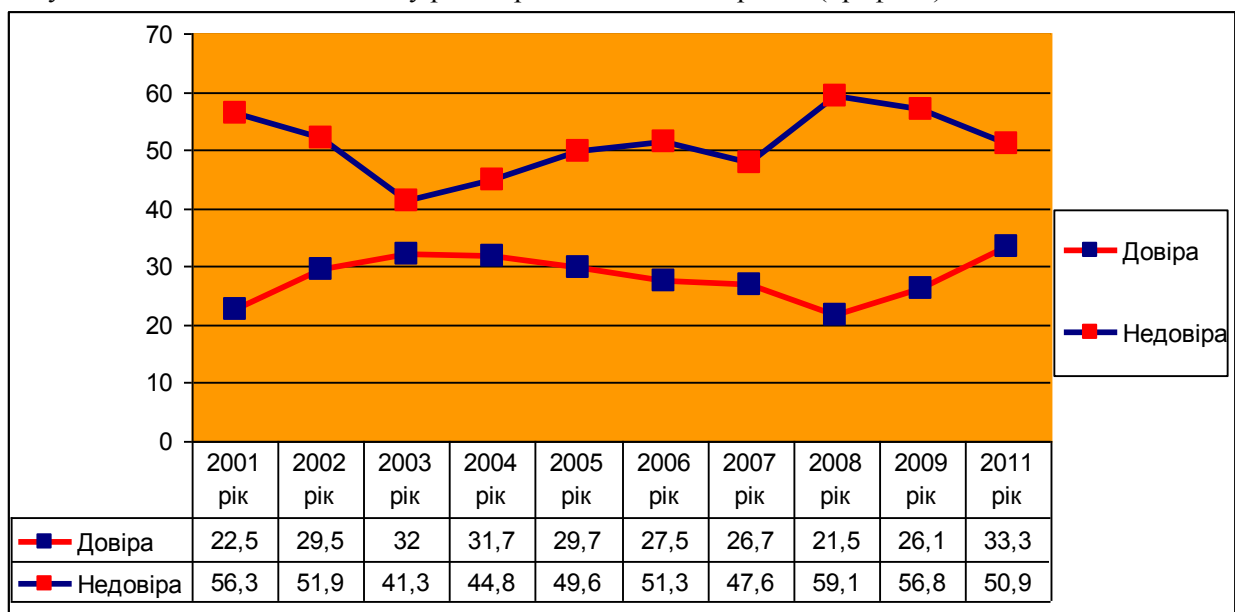
Сьогодні українська молодь усвідомлює необхідність організованого протистояння державним структурам і прийняттю владою неефективних рішень. Як приклади можна навести студентські акції протесту, які не так давно пройшли по багатьом містам України і були спрямовані проти прийняття законопроекту № 7486 «Про вищу освіту». У цьому випадку проявляється здатність громадян до самоорганізації перед певною соціальною чи політичною проблемою. Але мінусом даної ситуації є те, що здатність до згуртованих дій проявляється безпосередньо перед обличчям нової загрози. А треба що б такі дії носили профілактичний характер, але не в сенсі влаштувати акції протесту по

кожному непопулярному рішенню, а в тому, що потрібно проводити моніторинг дії влади і владних органів і брати участь в громадських обговореннях та прийнятті рішень. І найефективніше це робити через НГО, так як дана діяльність носить організований і структурований характер. Сьогодні вже простежуються спроби створення при обласних та міських органах управління громадських рад, які створюються з офіційно зареєстрованих громадських організацій.

Даний показник стосується також рівня конфліктогенності і стабільності суспільства. Виникає питання, яке суспільство буде більш стабільним і більш розвиненим, те в якому існує розвинена мережа НГО та є свобода слова і думки або ж те, де ініціатива йде від держави і тільки вона приймає рішення на благо народу? Тут ми можемо навести приклад Радянського Союзу. У ньому також можна виявити елементи громадянського суспільства та високий рівень участі населення в діяльності партії, профспілках, об'єднаннях санкціонованих державами, і т.д. Людина протягом усього життя брала участь в діяльності громадських організацій, починаючи з дитячих років. Рух жовтень, піонерські організації в шкільні роки, в підлітковому віці - ВЛКСМ і вступ в партію. Вже під час трудової діяльності обов'язково було вступити до державної профспілки. Суспільство було стабільним і практично не піддавалося конфліктам. І можна навести приклади Греції і Франції, демократичних держав, з розвинутим громадянським суспільством. Але ці суспільства, останнім часом, супроводжують протестні громадянські акції, які мають різні соціальні, культурні, політичні та економічні бази.

У випадку з Радянським Союзом можна відзначити, що дані об'єднання носили маріонетковий характер з боку влади. Можна використовувати термін запропонований Р. Даррендорфом, квазігрупа, і ввести новий термін відносно громадських організацій - квазігромадська організація, тому що громадська організація не виконує ті ролі і функції, які повинні виконувати НГО. Саме такими квазігромадськими організаціями виступали об'єднання громадян у Радянському Союзі, які багато хто, помилково, приймає за елементи громадянського суспільства в СРСР. Вони не були опонентами держави чи проміжною ланкою між суспільством та державою, за допомогою якої будувався соціальний діалог між державними структурами та громадськістю. А швидше самі ж були нав'язані державою, для контролю над суспільством. І, внаслідок цього, населення не могло висловити своє невдоволення тими процесами, які відбувалися і завершилися розпадом СРСР в 1991 році. Що ж стосується європейських держав, то там подібні акції і діалог між державою і суспільством носять профілактичний характер, про який вже говорилося вище. Внаслідок чого, між державою і громадянами приймаються компромісні рішення. Рішення, які вигідні і населенню і владі.

Наступним, третім критерієм розвитку громадянського суспільства може виступати такий показник, як довіра до НГО. Вирішальним чинником громадської пасивності є низький рівень довіри до громадських організацій. Дані опитувань показують, що показники довіри громадян до громадських об'єднань корелюють із показниками участі в їх діяльності, і, також, демонструють відносну сталість на досить низькому рівні протягом останніх років. (Графік 2)

Графік 2. Рівень довіри населення благодійним фондам, громадським організаціям і об'єднанням

за 2001 – 2011 роки (сума відповідей).

Ми пропонуємо данні, отриманні Центром економічних і політичних досліджень ім. Олександра Разумкова. Моніторингове дослідження проводиться з 2001 року. На графіку вказані дані на питання про довіру до громадських об'єднань, сума відповідей “Повністю не довіряю” та “Скоріше, не довіряю, ніж довіряю” та сума відповідей “Повністю довіряю” та “Скоріше, довіряю, ніж не довіряю” за період з 2001 по 2011 рік [7].

Отже, як бачимо з представлених досліджень рівень довіри до громадських організацій в нашій країні катастрофічно низький. Як вказано на Графіку 2 починаючи з 2001 року рівень недовіри до НГО був в середньому вище за показники довіри на 15-20%. Найменшу різницю ми можемо спостерігати в 2003 році, коли різниця становила 9%. Рівень цілковитої довіри до представників «третього сектору» був найвищим на початку 2005 року і становив 7,9% та все ж сумарна різниця становила майже 20% [7].

За останніми соціологічними дослідженнями рівень повної довіри до НГО, на квітень 2011 року, становить 3,1%, майже кожен третій український громадянин 30,2% швидше довіряє громадським організаціям, в той час як 35,4% скоріше не довіряють і 15,5% взагалі не мають довіри до НГО [7]. Як видно, рівень довіри до громадських організацій дуже низький, що і є свідченням того, що в Україні громадянське суспільство є, але воно перебуває на початковому рівні розвитку. Адже якщо немає довіри до громадських організацій, які є втіленням громадянського суспільства, то про який розвиток «третього сектору» може йти мова. Чи можна уявити, щоб підвищувався рівень релігійності населення, при постійному зростанні недовіри до церкви і зниження її відвідуваності?

І останнім, четвертим критерієм виступає рівень інформованості громадян про діяльність НГО. Знову ж таки, як ми можемо стверджувати, що громадянське суспільство розвинене чи ні, якщо нам не відомо наскільки населення знає про діяльність організацій, які представляють «третій сектор». Маючи тоталітарну спадщину, при якій була відсутня така категорія, як «неурядові громадські організації» і тим самим були відсутня противага державі у вигляді громадянського суспільства, то цілком закономірним є те, що більшість населення не знає природу і цілі існування НГО. Сьогоднішні громадські організації, тільки починають своє функціонування, як повноцінні соціальні організації.

Недостатня обізнаність громадян з діяльністю та можливостями існуючих громадських організацій спричинена ще й тим, що, незважаючи на численні рекомендації фахівців та активістів НДО, в Україні досі не створений відкритий та загальнодоступний реєстр громадських об'єднань на сайті Міністерства юстиції України (аналогічно реєстрам політичних партій та профспілок, що вже давно функціонують).

Так за результати щорічного опитування НГО України, проведеного у вересні 2009 року творчим центром ТЦК у межах проекту «Об'єднуємося заради реформ (UNITER)» 84% громадських організацій мають у своєму розпорядженні телефони та комп'ютери, в той час як 79% представлених організацій мають доступ до інтернету, та відповідно електронну пошту [3, с. 39]. Також за даними дослідження прослідковується зростання НГО, які мають власну веб-сторінку, так якщо в 2002 році лише 12% НГО мали власний сайт, то вже в 2006 році таких організацій було 25% від загальної кількості і вже в 2009 році 33% НГО мали в своєму розпорядженні власний інтернет-сайт [3, с. 28].

Також було проведено дослідження відносно частоти контактів НГО із засобами масової інформації, що свідчить про спроможність неурядових організацій впливати на громадську думку щодо важливих питань, бажання та можливість доносити інформацію до широкого загалу.

Регулярно співпрацюють із засобами масової інформації 51% НГО та епізодично – 48%. Ці дані є досить оптимістичними, але вони самі по собі не відображають якості співпраці між НГО та ЗМІ. Відповідно до отриманих даних, для інформування про власну діяльність НГО найчастіше використовують газети. Протягом 2009 інформацію про себе та власну діяльність за допомогою газет поширювали 90% НГО. Наступним за популярністю використання є телебачення, де розміщують інформацію про себе 57% НГО. Показовим є зростання протягом останніх років показників співпраці НГО з телебаченням. Рівень використання радіо у 2009 році становив 48%. Рівень використання журналів для розміщення інформації про НГО виріс у порівнянні з 2006 роком і становить 16% [3, с. 60].

Громадським організаціям необхідно виходити з тіні і використовувати при цьому всі можливі інтернет ресурси і різні види ЗМІ. Вони повинні працювати на власний позитивний імідж і викликати у населення відчуття довіри, якщо вже державні органи витратили свій кредит довіри.

Як одну з пропозицій щодо поліпшення ситуації, на нашу думку, необхідно виростити новий інститут лідерства, направлено формувати національних лідерів. Лідерство, яке б носило суспільний

характер. Говорячи про даний процес, ми маємо на увазі не тільки нову генерацію політичних лідерів, але також тих, хто буде професіоналом у своїй сфері і мати відповідну освіту. Нове покоління лідерів, які будуть володіти соціальними технологіями впливу на суспільство і суспільні процеси, громадську думку і т.д. При цьому необхідно використовувати такі технології, які б дозволили прищеплювати майбутнім лідерам почуття відповідальності перед своїм народом. Якщо говорити конкретно про громадянське суспільство, то необхідно також розуміння суті функціонування громадських організацій, правил за якими відбувається інтеракції між НГО та держструктурами, ролі бізнесу в становленні громадянського суспільства та громадських організацій.

Таким чином можна зробити висновок, що однією з основних проблем сучасної політичної та культурної еліти України, є те, що вважається цілком нормальним притягання західних стандартів на українські реалії і при цьому абсолютно не враховується специфіка українського народу, його культури, традицій та історії. Адже можливо у нас не вдасться створити громадянське суспільство за тією схемою, яку описав А. де Токвіль у своїй праці «Демократія в Америці», згідно з якою саме громадські організації та ініціативні групи населення стають фундаментом розвинутого громадянського суспільства. Можливо, на території України в майбутньому буде продукуватися абсолютно нова форма громадянського суспільства, яка в повній мірі буде відповідати потребам і традиціям українського соціуму. Але при цьому держава не повинна нав'язувати чужі стандарти і, що ще гірше, бути агресором по відношенню до невід'ємних цивільних прав і свобод.

Громадські організації в Україні мають значні амбіції, які поки що перевищують їх потенціал. Більшість суспільно активних НГО ставлять собі за мету побудову розвинутого громадянського суспільства, побудову демократичної, соціальної, правової держави. Суспільно активні НГО активно конкурують з політичними партіями й ставлять за мету мати більшу довіру, авторитет і підтримку громадян, ніж партії.

Активно розвивається механізм створення громадських рад при органах влади. Майже при всіх центральних і місцевих органах влади створені громадські ради, а також при парламентських комітетах. На жаль, не завжди діяльність рад є ефективною, але це є прогресивним механізмом участі у формуванні державної політики.

Сьогодні усі головні позитивні демократичні зміни в державній політиці України відбуваються за активної участі та лобіювання НГО. Будь-яке прогресивне рішення влади не залишається поза увагою громадських організацій завдяки їх активному сприянню в процесі розробки тексту рішення та його просування з боку аналітичних центрів і громадських організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Громадські організації в Україні: Статистичний бюлетень за 2008 рік - К.: Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://civic.kmu.gov.ua/civic/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=114206
2. Закон України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 р. N2461-XII (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] // Закон України «Про об'єднання громадян». – Офіційний сайт Верховної ради України. – Законодавство. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=246012&test=4/UMfPEGznhhtrK.ZiODONj8HI4HIs80msh8Ie6>
3. Паливода Л. Стан та динаміка розвитку неурядових організацій України 2002-2009 роки: Звіт за даними дослідження/ Любов Паливода, Софія Голота. — Київ: ТОВ «Видавничий Дім «КуПол» 2010. — С. 112
4. Твій вибір – 2007 / Вип. № 7. Розвиток громадянського суспільства та захист громадських прав в Україні: позиції політичних партій та виборчих блоків // Бюлетень. — К. : Український незалежний центр політичних досліджень, 2007. – С. 6
5. Українське суспільство 1992–2006: Соціологічний моніторинг / За ред. д. соц. н. Н.В. Паніної. — К. : ІС НАНУ, 2006. – С. 12
6. Центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова [Електронний ресурс] / відповідь на питання «Чи можете Ви сказати, що залучені до активної громадської діяльності?» // — Режим доступу: http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=367
7. Центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова [Електронний ресурс] / відповідь на питання «Довіра до громадських організацій» // — Режим доступу: http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=81
8. Aleksandra Soboń-Smyk, 20 lat trzeciego sektora w Polsce – kilka faktow z badań, Civicpedia, Badania społeczeństwa obywatelskiego, <http://civicpedia.ngo.pl/ngo/459472.html>